

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»

До захисту
Завідувач кафедри права, національної безпеки та
європейської інтеграції
д.ю.н., проф. Величко Л.Ю.

/Підпис/

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ:
РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

281 Публічне управління та адміністрування

28 Публічне управління та адміністрування

Виконавець

здобувач 2 курсу, групи ППГЗ-2-23 _____

В.В. Малюк

Науковий керівник

д.держ.упр., доц. _____

Т.В. Ковальова

ХАРКІВ - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ.....	6
1.1 Міжнародне гуманітарне право як основа захисту прав людини.....	6
1.2 Особливості правового регулювання збройних конфліктів	12
РОЗДІЛ 2 МІЖНАРОДНІ НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ В ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	16
2.1 Класифікація міжнародних неурядових організацій: особливості та сфери впливу.....	16
2.2 Взаємодія державних органів України з міжнародними неурядовими організаціями	22
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ.....	27
3.1 Взаємодія міжнародних неурядових організацій у захисті прав людини та підтримці постраждалих під час збройних конфліктів.....	27
3.2 Стан забезпечення захисту прав людини в умовах збройних конфліктів	36
ВИСНОВКИ.....	46
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	49

ВСТУП

Актуальність теми. Збройні конфлікти створюють численні виклики для забезпечення прав людини, особливо у контексті захисту цивільного населення. Права людини є однією з основних цінностей сучасного світу, що закріплені у численних міжнародних правових актах, зокрема Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Женевських конвенціях та інших документах. Проте в умовах збройних конфліктів, особливо сучасних гібридних або асиметричних війн, забезпечення цих прав стає надзвичайно складним завданням. Жертвами збройних конфліктів, як правило, стають не тільки військовослужбовці, але й цивільне населення, яке страждає від насильства, гуманітарних криз, переміщення та втрати основних свобод.

У таких умовах міжнародні неурядові організації (МНУО) стають важливими суб'єктами, здатними оперативно реагувати на порушення прав людини та надавати допомогу найбільш вразливим групам. Вони здійснюють моніторинг дотримання міжнародного гуманітарного права, привертають увагу міжнародної спільноти до гуманітарних криз, надають юридичну та матеріальну допомогу постраждалим, а також співпрацюють із державами та міжнародними організаціями задля захисту основних свобод і прав людини.

З огляду на зростання кількості конфліктів у світі та ускладнення їх характеру, проблема забезпечення прав людини набуває особливої актуальності. Сучасні збройні конфлікти супроводжуються грубими порушеннями прав людини, такими як геноцид, етнічні чистки, насильницьке переміщення населення, сексуальне насильство та знищення цивільної інфраструктури. У цих умовах діяльність міжнародних неурядових організацій є важливим елементом системи захисту прав людини, адже вони можуть діяти незалежно від політичних інтересів держав та оперативно реагувати на нові виклики.

Дослідження ролі МНУО дозволяє оцінити ефективність існуючих механізмів забезпечення прав людини, визначити проблемні аспекти їхньої діяльності та запропонувати шляхи вдосконалення.

Метою дослідження є комплексний аналіз ролі міжнародних неурядових організацій у забезпеченні прав людини в умовах збройних конфліктів, оцінка ефективності їхньої діяльності та визначення напрямів вдосконалення їхнього впливу у правозахисній сфері.

Для досягнення мети поставлено вирішення таких *завдань*:

- дослідити особливості забезпечення прав людини в умовах збройних конфліктів у контексті міжнародного гуманітарного права;
- розглянути класифікацію міжнародних неурядових організацій;
- охарактеризувати взаємодію державних органів України з міжнародними неурядовими організаціями;
- проаналізувати взаємодію міжнародних неурядових організацій у захисті прав людини та підтримці постраждалих під час збройних конфліктів;
- дослідити стан забезпечення захисту прав людини в умовах збройних конфліктів.

Об'єктом дослідження є діяльність міжнародних неурядових організацій у сфері захисту прав людини в умовах сучасних збройних конфліктів.

Предметом дослідження є функції, механізми роботи та практична роль міжнародних неурядових організацій у забезпеченні прав людини під час збройних конфліктів.

Практичне значення дослідження полягає у розробці рекомендацій щодо вдосконалення діяльності міжнародних неурядових організацій у сфері захисту прав людини. Це може сприяти підвищенню ефективності їхньої співпраці з урядами, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами. Окрім того, результати дослідження можуть бути використані для підготовки нормативних документів, правозахисних програм та стратегій гуманітарної допомоги.

Співпраця між державами та неурядовими організаціями є важливою умовою для створення ефективних моделей захисту прав людини. Завдяки

цьому, міжнародна спільнота зможе досягти більш швидкого реагування на кризові ситуації та надавати більш комплексну допомогу тим, хто її потребує, що в свою чергу сприятиме запобіганню ще більших гуманітарних катастроф та зниженню масштабів порушень прав людини у конфліктних регіонах.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

1.1 Міжнародне гуманітарне право як основа захисту прав людини

Міжнародне гуманітарне право є однією з основних галузей міжнародного публічного права, корені якого сягають у давні звичаї ведення війни. Спочатку це право виникло як правовий регламент ведення війни. Однією з перших робіт у цій сфері є праця Гуго Гроція «Про право війни і миру», опублікована в 1625 році, яка приділяла основну увагу визначенню правових підстав для початку війни, відомого як *jus ad bellum*. Частина, що стосується правил ведення війни (*jus in bello*), розвивалася значно повільніше. Лише наприкінці 19 століття ця частина міжнародного права почала фокусуватись на захисті осіб, які постраждали від війни, таких як поранені, полонені та цивільне населення. Однак закони війни завжди мали обмежену ефективність у забезпеченні дотримання прав.

Термін «міжнародне гуманітарне право» з'явився лише в середині 20 століття, коли почали активно використовувати його у міжнародних документах та юридичній літературі. Тим не менш, концепції «законів війни» та «законів збройних конфліктів» існували значно раніше і вже давно регулювали військові дії [18].

Сучасна етап історії міжнародного гуманітарного права розпочинається 24 червня 1859 року, коли відбулася одна з найбільших битв Другої італійської війни за незалежність між франко-сардинськими союзними військами та австрійською армією поблизу села Сольферіно на півночі Італії. Гуманітарні наслідки цієї битви для поля бою та прилеглих територій були катастрофічними - обидві

сторони залишили десятки тисяч поранених і загинув. Женева стала свідком цих подій. Під враженням від мук поранених, підприємець Анрі Дюнан, який опинився на полі бою, разом із місцевими жителями почав організовувати медичну допомогу всім постраждалим, хто її потребував.

У 1862 році Анрі Дюнан опублікував книгу «Мемуари Сольферіно», у якій сформулював дві основні пропозиції. Він запропонував створити товариство, яке в мирний час надавало б людські та матеріальні ресурси для допомоги пораненим і хворим під час війни, підтримуючи тим самим роботу військових санітарних служб. Разом із чотирма видатними громадянами Росії він заснував Міжнародний комітет допомоги пораненим, який у 1876 році став відомий як Міжнародний комітет Червоного Хреста. Першим президентом комітету був юрист Гюстав Менсьє, який також очолював Женевську благодійну асоціацію.

У серпні 1864 року було ухвалено першу Женевську конвенцію, що покращувала умови для поранених у діючих збройних силах. Цей документ став початком сучасного розвитку міжнародного гуманітарного права, зокрема в сфері захисту жертв збройних конфліктів (Женевське право) [9].

Перша та Друга Гаазькі конференції миру 1899 і 1907 років стали важливими етапами в формуванні та розвитку міжнародного публічного права як самостійної галузі права.

Додаткові заходи, спрямовані на обмеження та регулювання засобів і методів ведення збройних конфліктів, призвели до кодифікації основних інститутів міжнародного гуманітарного права. Однак найважливішим етапом у формуванні міжнародного гуманітарного права стало прийняття Женевських конвенцій 1949 року, що стосувалися захисту жертв війни, а також додаткового протоколу 1977 року, який забезпечував захист жертв неміжнародних збройних конфліктів.

Прийняття Статуту Організації Об'єднаних Націй стало важливим кроком у зміні законів війни. Концепція права на війну, яка була характерна для минулого, поступово відійшла в історію. Принципи та норми, що були створені,

мали на меті обмеження війни, внаслідок чого закони війни перетворилися на гуманітарне право. Консультативний акт Міжнародного суду ООН від 1996 року щодо законності загрози застосування ядерної зброї чи її використання описує набір «норм», які спочатку називалися «закони і звичаї», але згодом ця концепція отримала сучасну назву «міжнародне гуманітарне право».

Міжнародне гуманітарне право є системою міжнародно-правових норм, які можуть бути як договірними, так і звичаєвими, і застосовуються під час міжнародних і внутрішніх збройних конфліктів. Це право визначає права та обов'язки сторін конфлікту, вдосконалює методи ведення війни та захищає осіб, які постраждали від конфліктів. Міжнародне гуманітарне право є самостійною галуззю сучасного міжнародного права.

Ця галузь об'єднує правовий і етичний підходи. Міжнародне гуманітарне право має на меті знайти баланс між військовою необхідністю і гуманітарними вимогами, що включають етичні принципи. Згідно з цим правом, держави, що беруть участь у конфлікті, зобов'язані поводитися гуманно з особами, які не залучені до бойових дій або припинили участь у них.

Основною відмінністю між міжнародним гуманітарним правом і правом війни є те, що міжнародне гуманітарне право не розглядає питання законності війни та не є її основою. Його основне завдання – захистити всіх жертв війни, зокрема тих, хто не бере участі або припинив участь у збройному конфлікті. Норми міжнародного гуманітарного права встановлюють мінімальні стандарти прав людини в екстремальних умовах і накладають на держави обов'язок надавати ці гарантії особам, які перебувають під їхньою юрисдикцією, навіть якщо вони не є громадянами цієї держави.

Міжнародне гуманітарне право, як і інші галузі міжнародного права, засноване на основоположних принципах, які забезпечують його структуру та єдність норм. Ці принципи охоплюють аналіз різних джерел міжнародного гуманітарного права, включаючи декларації, пакти, протоколи та інші документи. Водночас вони повинні відповідати основним засадам загального міжнародного права, закріпленим у Статуті ООН, Хартії 1970 року та

зключному акті НБСЄ 1975 року. Це сприяє тому, щоб міжнародне гуманітарне право залишалося узгодженим з іншими міжнародними нормами, підтримуючи його ефективність і цілісність у межах світової правової системи.

Основні джерела міжнародного права визначені в статті 38 Статуту Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй і служать відправною точкою для вивчення міжнародно-правових джерел. До ключових джерел міжнародного гуманітарного права відносяться:

- Міжнародні конвенції загального і спеціального характеру;
- Міжнародна практика, яка служить підтвердженням загальноприйнятої практики, визнаної правовими нормами;
- Рішення міжнародних судів.

Серед основних джерел міжнародно-правового регулювання збройних конфліктів слід виділити так зване Женевське та Гаазьке право. Також правові норми, що стосуються збройних конфліктів, закріплені у численних резолюціях Генеральної Асамблеї ООН та інших міжнародно-правових актах.

Женевське право включає міжнародні багатосторонні договори, що встановлюють закони і звичаї війни з метою захисту осіб, які постраждали у збройних конфліктах. Ці договори були ухвалені на Дипломатичній конференції ООН у Женеві 12 серпня 1949 року і набрали чинності 21 жовтня 1950 року.

Женевські конвенції 1949 року розширили та удосконалили положення Гаазьких конвенцій 1899 і 1907 років, а також попередніх Женевських конвенцій 1864, 1906 і 1929 років, які стосувалися допомоги пораненим і хворим під час війни.

Ці конвенції закріпили основні принципи сучасного міжнародного гуманітарного права, зазначаючи, що війна повинна бути спрямована тільки на збройні сили противника, а напади на цивільне населення, поранених, хворих і військовополонених є забороненими.

Згідно з Женевськими конвенціями 1949 року, навіть у разі оголошення війни чи збройного конфлікту, якщо одна зі сторін не визнає стан війни, окупація території повинна мати законне підтвердження. Також зазначається,

що нейтральні країни повинні дотримуватись правил нейтральності та не втручатись у конфлікт, а ті, хто не бере участі у бойових діях, мають бути захищені відповідно до міжнародного гуманітарного права.

Женевські конвенції 1949 року зобов'язують держави-учасниці шукати і притягати до відповідальності осіб, які здійснили або віддали накази на дії, що порушують ці конвенції. Відповідні особи можуть бути притягнуті до судової відповідальності в країні, де було скоєно правопорушення, або, при наявності достатніх доказів, у судах інших держав, які є учасниками Женевських конвенцій.

Серйозні порушення цих конвенцій включають умисне вбивство поранених, хворих, військовополонених і цивільних осіб; примусову службу в армії; захоплення заручників; руйнування майна, яке не має військової необхідності, та інші дії. Особи, які скоюють ці порушення, розглядаються як військові злочинці і мають бути притягнуті до відповідальності. Конвенції також визначають процедури розслідування порушень і зобов'язують держави створювати законодавчі механізми для забезпечення ефективного кримінального покарання винних. Основні положення Гаазьких законів, які стали основою для подальших міжнародних норм, були розширені через діяльність ООН, включаючи:

- Конвенцію про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 року;
- Конвенцію про заборону розробки, виробництва і накопичення біологічної та токсичної зброї і їх знищення 1972 року;
- Конвенцію про обмеження або заборону використання певних видів звичайної зброї, які завдають надмірні ушкодження або мають невибірковий ефект 1980 року;
- Конвенцію про заборону хімічної зброї та її знищення 1993 року;
- Конвенцію про заборону протипіхотних мін і їх знищення 1997 року та інші міжнародні угоди.

Гаазьке право має на меті не тільки захист цивільних осіб під час збройних конфліктів, але й зменшення руйнівних наслідків війни шляхом обмеження застосування методів і засобів ведення бойових дій.

Міжнародне гуманітарне право базується на низці основних принципів, які забезпечують послідовність і системність його норм. Ці принципи є основою аналізу джерел міжнародного гуманітарного права, таких як договори, декларації, протоколи та резолюції, які мають відповідати засадам загального міжнародного права, визначеним у Декларації про Статут ООН 1970 року та Заключній резолюції Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року.

Основні принципи міжнародного гуманітарного права включають:

- принцип гуманізації збройних конфліктів, який вимагає від сторін дотримання законів і звичаїв війни;
- принцип обмеження і заборони застосування певних засобів і методів ведення війни, якщо вони суперечать принципам міжнародного гуманітарного права;
- принцип захисту осіб, які постраждали внаслідок війни, включаючи поранених, хворих, членів збройних сил на морі, жертв корабельних аварій, військовополонених та цивільних осіб, з заборonoю насильства і жорстокого поводження;
- принцип захисту цивільних об'єктів і культурних цінностей, який вимагає уникнення нападів і руйнувань цивільної інфраструктури та передбачає заходи для збереження культурної спадщини;
- принцип поваги до нейтральних держав, який передбачає дотримання їхнього права на неучасть у війні;
- принцип заборони завдання шкоди противнику, яка не відповідає цілям війни, зокрема знищення або послаблення військової потужності супротивника;
- принцип відповідальності за воєнні злочини, що передбачає міжнародну відповідальність за серйозні порушення законів і звичаїв війни.

Ці принципи закріплені в міжнародних актах, які регулюють ведення збройних конфліктів, і повинні дотримуватись усіма державами, міжнародними організаціями та сторонами, що беруть участь у конфліктах.

Варто підкреслити, що міжнародне гуманітарне право є основою для створення правових стандартів, які регулюють ведення збройних конфліктів з метою зменшення їх руйнівних наслідків для людства. Принципи, закріплені в цьому праві, захищають життя і гідність осіб, що потрапляють у зону конфлікту, та сприяють гуманному поводженню з усіма, хто не бере участі в бойових діях. Виконання цих норм є обов'язком держав, міжнародних організацій і всіх сторін конфлікту, що дозволяє знижувати ризики гуманітарних катастроф і забезпечувати базові права людини навіть у найскладніших умовах. Дотримання міжнародного гуманітарного права сприяє глобальній стабільності та розвитку миру, підкреслюючи важливість поваги до прав і свобод людини у всіх обставинах.

1.2. Особливості правового регулювання збройних конфліктів

Основні принципи міжнародного гуманітарного права, що повинні дотримуватись під час збройних конфліктів, мають як договірний, так і звичайно-правовий характер. Серед ключових принципів «Гаазького права» виділяються принцип відмінності, гуманізму, обмеження та пропорційності. Принцип відмінності є основоположною нормою, яка визнається як у договорному, так і у звичайному міжнародному гуманітарному праві. Згідно з цим принципом, сторони конфлікту повинні чітко розрізняти комбатантів і цивільних осіб, а також військові та цивільні об'єкти, і використовувати силу виключно проти військових цілей. Цей принцип закріплено в статті 48 Додаткового протоколу I та в звичайному міжнародному гуманітарному праві. Винятком є випадки, коли цивільні особи беруть активну участь у бойових діях;

у таких випадках вони захищені від атак лише під час цієї участі та у процесі підготовки до запланованих атак (стаття 51, пункт 3 Додаткового протоколу I).

Принцип гуманізму, або милосердя, є основою для обмеження воєнної необхідності. Він відображає ідеї, закладені у преамбулі Петербурзької декларації 1868 року. Відповідно до цього принципу, не можна завдавати шкоди або спричиняти страждання беззахисним людям без необхідності. Використання зброї, яке лише посилює страждання і призводить до безглузвих жертв, суперечить цим принципам. Зусилля мають бути спрямовані лише на досягнення військових цілей, і застосування сили має бути обмежене необхідним рівнем. Цей підхід також відображений у статті 57, пункт 3 Додаткового протоколу I.

Принцип пропорційності також має велике значення на практиці і передбачає, що при атаці на військовий об'єкт шкода, завдана цивільному населенню та цивільним об'єктам, не повинна бути непропорційно великою порівняно з очікуваною військовою вигодою від такого нападу. Згідно з підпунктом «b» пункту 5 статті 51 Додаткового протоколу I, забороняються атаки, які, ймовірно, призведуть до численних жертв серед цивільних осіб, поранень чи шкоди цивільним об'єктам, якщо ці втрати є надмірними в порівнянні з очікуваною безпосередньою військовою перевагою.

Міжнародне гуманітарне право визначає норми, що регулюють методи та засоби ведення війни. Згідно з принципом, який закріплює, що «право сторін конфлікту на вибір методів і засобів ведення війни не є необмеженим» (стаття 35(1) Додаткового протоколу I), сучасне міжнародне гуманітарне право встановлює заборону чи обмеження на розробку, володіння і використання певних видів зброї (засобів ведення війни), а також регулює способи їх застосування (методи ведення війни).

Дотримання цих норм є складним завданням, яке військовослужбовці повинні виконувати під час збройних конфліктів і бойових дій. Важливо розрізняти «засоби» та «методи» війни, оскільки зброя (засоби) може застосовуватись незаконними методами (способами).

Засоби війни включають різні види зброї, які використовуються арміями для знищення ворожих сил та техніки, тоді як методи війни відображають способи застосування цих засобів для досягнення стратегічних цілей.

Усі методи і засоби ведення війни можна умовно поділити на дозволені і заборонені. Проте сучасна практика не визначає чітко жодну з цих категорій. Міжнародно-правові документи регулюють тільки заборону використання певних видів зброї та методів ведення війни. Навіть якщо з'являється новий тип зброї, який не заборонений міжнародним правом, це не означає, що його використання є автоматично дозволеним.

До заборонених методів ведення війни відносяться, зокрема, віроломство (стаття 37 Додаткового протоколу I) і накази на масове знищення всіх живих (стаття 40 Додаткового протоколу I). Заборонені засоби війни визначаються як загальними нормами (статті 35–36 Додаткового протоколу I, стаття 23(d) Гаазької конвенції IV), так і спеціальними міжнародними договорами та звичаєвим міжнародним правом, що визнає певні типи зброї такими, що спричиняють надмірну шкоду і страждання.

До заборонених засобів війни відносяться отруйна зброя, задушливі гази, бактеріологічна і токсична зброя, рентгенівське випромінювання, яке не можна виявити за допомогою мін, а також міні-пастки і інші небезпечні пристрої, замасковані під дитячі іграшки чи медичні предмети. Запальна зброя, яка націлена на мирне населення, населені пункти і цивільні об'єкти, а також зброя, що завдає шкоди навколишньому середовищу, також є забороненою. Хімічна зброя є одним із прикладів такої зброї.

Однією з основних концепцій міжнародно-правової охорони культурних цінностей є поняття «культурні цінності». Однак у міжнародному праві наразі відсутнє чітке визначення цієї категорії.

Міжнародне право включає механізми захисту культурних цінностей під час збройних конфліктів через договірні та звичаєві норми. Гаазька конвенція 1954 року є основним міжнародним документом, який регулює захист культурних цінностей у таких ситуаціях.

Морська війна охоплює внутрішні морські води, територіальне море та відкрите море, причому загальні правила, які застосовуються до сухопутної війни, також поширюються на морську. Однак існують спеціальні норми для підводних човнів, блокування та бомбардування. Під час морських битв члени екіпажу захопленого ворожого торгового судна можуть бути взяті в полон і набирають статус військовополонених.

Повітряна війна підпорядковується загальним правилам, але має також специфічні положення, що стосуються використання авіації. Повітряні бої відбуваються у повітряному просторі над територіями воюючих сторін та в міжнародних водах. Комбатантами в повітряному бою є екіпажі військових літаків і десантники, а засобами ведення повітряних боїв є літаки, за винятком санітарних та цивільних.

Військові літаки повинні бути позначені відповідними емблемами, що показують їхню приналежність і національність. Військові кораблі відрізняються від цивільних тим, що повинні бути озброєні. Військова розвідка з використанням літаків не вважається шпигунством у воєнний період. Літаки з парламентськими представниками мають спеціальні позначення – білі смуги вдень і білі вогні вночі. Санітарна авіація повинна мати білий колір і червоний хрест разом із національним розпізнавальним знаком.

Основні принципи міжнародного гуманітарного права, зокрема гуманізм, відмінність, пропорційність і обмеження застосування засобів і методів ведення війни, складають правову основу для захисту осіб, які не беруть участі у конфлікті.

Міжнародні договори, протоколи та звичаї виступають механізмами, що визначають правила ведення війни і забезпечують дотримання прав цивільного населення, військовополонених і жертв конфліктів. Водночас, важливим аспектом є відповідальність за порушення, яке включає міжнародну кримінальну відповідальність.

РОЗДІЛ 2

МІЖНАРОДНІ НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ В ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

2.1 Класифікація міжнародних неурядових організацій: особливості та сфери впливу

Міжнародні неурядові організації (НУО) відіграють важливу роль у глобальному суспільстві, забезпечуючи ефективний вплив у питаннях захисту прав людини, надання гуманітарної допомоги, соціально-економічного розвитку та просування змін у різних сферах. За останні двадцять років вони заявили про себе як про нову потужну силу у системі сучасних міжнародних відносин, яка здатна впливати на політичні, економічні та соціальні процеси на глобальному рівні. НУО сприяють формуванню міжнародних стандартів, зміцненню прав людини, забезпеченню глобальної стабільності та миру. Завдяки своїй незалежності та мобільності, вони можуть швидко реагувати на кризові ситуації, представляючи інтереси різних груп населення та захищаючи права тих, хто опинився у скрутному становищі. Водночас НУО часто є важливими промоутерами нових ідей і реформ, які сприяють зміні соціальних норм та адаптації до сучасних викликів, таких як зміна клімату, нерівність та зростання глобальних конфліктів.

Неурядові організації, які у сучасному вигляді з'явилися ще в ХІХ столітті, значно вплинули на політичні процеси лише в другій половині ХХ століття. Хоча багато разів робилися спроби визначити поняття «міжнародна неурядова організація», жодне з визначень не є абсолютно точним, оскільки часто не відображає правову природу, членство чи цілі діяльності таких організацій. Термін «неурядова організація» увійшов у міжнародно-правовий

обіг у 1945 році, коли був включений у Статут Організації Об'єднаних Націй, завдяки статті 71 – значній інновації того часу, яка дозволила МНУО офіційно брати участь у міжнародних відносинах і дипломатії [23].

Неурядові організації є важливим елементом громадянського суспільства, яке включає сферу, де соціальні рухи формуються відповідно до своїх цілей, складу учасників та інтересів. У рамках досліджень, проведених Римським клубом, неурядові організації отримали позначення «босонога революція» або «народна сила» [25]. У правовій літературі визначають кілька критеріїв, які дозволяють віднести організацію до категорії МНУО. Зокрема, у резолюції 288 (X) В ЕКОСОС від 27 лютого 1950 року зазначено, що «будь-яка міжнародна організація, яка не заснована на міжурядовій угоді, повинна вважатися неурядовою організацією» [19].

Тема визначення поняття неурядових організацій є надзвичайно актуальною у сучасному міжнародному політологічному дискурсі. Ж. Мейно характеризує НУО як «групи тиску», що функціонують на міжнародній арені і здійснюють вплив на міжурядові організації, уряди та громадську думку [28]. Й.Ладор-Ледерер розділяє цю думку, додаючи, що НУО виконують важливі соціальні функції, слугуючи своєрідною протизавагою державам, які не завжди здатні ефективно вирішувати нагальні глобальні проблеми [27]. Д. Карро та П. Жюйар трактують НУО як об'єднання, створене приватними особами і члени якого можуть бути з різних країн, яке займається міжнародною неприбутковою діяльністю та має юридичний статус за внутрішнім законодавством, а не за міжнародним правом [7].

У Щорічнику міжнародних організацій (Yearbook of International Organizations) надається конкретне визначення міжнародних неурядових організацій (МНУО) шляхом виділення їх ключових характеристик. Зокрема, до основних ознак відносяться: відсутність комерційної мети, визнання організації хоча б однією державою або наявність консультативного статусу в межах міжурядових структур, а також фінансування, що надходить з більш ніж однієї країни [34].

Таким чином, міжнародні неурядові організації (МНУО) можна охарактеризувати як організації, які формуються за принципом «народної дипломатії» та мають структуру, що забезпечує їхню некомерційну діяльність. Вони об'єднують фізичних і юридичних осіб з кількох країн, а іноді й офіційних представників держав, для виконання правомірної міжнародної діяльності, спрямованої на благо людства. МНУО діють незалежно від урядів, і їх головна місія не полягає в отриманні прибутку, вони займаються питаннями соціального, культурного, екологічного, освітнього характеру та іншими важливими напрямками. МНУО включають різноманітні організації: приватні, добровільні, міжнародні, донорські, а також координуючі структури. Важливо відзначити, що незалежність і нейтралітет є основними рисами таких організацій, які часто мають децентралізовану структуру і практичну спрямованість у своїй діяльності.

Основна роль міжнародних неурядових організацій полягає в тому, щоб створювати мости між державами та недержавними структурами. В цьому плані вони виступають як аполітичні організації, що здатні здійснювати свою діяльність як у межах окремих країн, так і на міжнародному рівні. Така можливість обумовлена зростаючою довірою між сторонами. Один із чинників, який сприяє цій довірі, полягає в тому, що багато неурядових організацій проходять процедуру національної реєстрації своїх установчих документів, у яких визначаються їхні цілі та завдання.

Основна сила міжнародних неурядових організацій у міжнародній політиці полягає в їхній здатності впливати на громадську думку та здійснювати тиск на міжнародні міжурядові організації, такі як ООН. Це досягається завдяки їхній здатності мобілізувати увагу та підтримку суспільства. Організації, як-от Greenpeace, Міжнародна Амністія, Міжнародна Федерація прав людини та Всесвітня організація боротьби проти катувань, що об'єднує понад 200 національних організацій, є прикладами таких впливових структур [33]. Через це МНУО часто називають міжнародними групами тиску. У політичній соціології термін «групи тиску» використовується для позначення організацій,

які відрізняються від політичних партій своєю метою: на відміну від партій, що прагнуть досягти і виконувати функції влади, групи тиску орієнтовані на вплив на владу для захисту своїх інтересів, залишаючи поза політичними структурами. Подібно до цього, МНУО прагнуть впливати на міжнародну політику, використовуючи ефективні стратегії, при цьому залишаючись незалежними від урядів.

Упродовж останніх років неурядові організації все більше впливають на міжнародну політику, і їх чисельність значно зростає. За даними ООН, на сьогодні у світі існує понад 78 тисяч міжнародних МНУО. Зміни відбуваються не лише у кількості організацій, але й у їхніх функціях і ролі, які вони виконують. Ці функції визначають рівень впливу неурядових організацій на глобальний політичний процес.

У більшості країн світу формально скасовано обмеження для виходу неурядових організацій на міжнародний рівень, і створено сприятливі умови для їхньої діяльності. Зокрема, відповідно до Європейської конвенції про міжнародні неурядові організації, прийнятої Радою Європи, держави-учасники зобов'язуються створювати належні юридичні умови для діяльності як національних, так і іноземних МНУО. Згідно з цією конвенцією, міжнародний статус визнається організаціям, які мають членів із щонайменше двох різних країн.

МНУО створюються виключно у правових формах, передбачених законодавством кожної країни. У багатьох державах існують різні організаційно-правові форми для створення некомерційних організацій, зокрема: громадська організація, громадський рух, суспільний фонд, громадська установа, орган громадської самодіяльності, некомерційне партнерство, автономна некомерційна організація, фонд, асоціація (союз), релігійна організація, товариство власників житла, споживче товариство, спілка споживчих товариств, споживчий кооператив, сільськогосподарський кооператив, спілка сільськогосподарських кооперативів, професійна спілка.

Сприйняття міжнародних неурядових організацій часто пов'язують із країнами, що розвиваються, та недемократичними державами. Однак це хибна думка. Автор у своєму дослідженні аналізує діяльність МНУО на прикладі США - країни, яка має значний вплив на міжнародну політику, але і сама є об'єктом впливу цих організацій. У США налічується приблизно 1,5 мільйона неурядових організацій, що охоплюють 26 типів громадських об'єднань, від асоціацій підприємців до благодійних організацій і приватних клубів. Незважаючи на різноманіття, усі організації в цих категоріях повинні відповідати п'яти основним критеріям:

- мати структуровану організацію і стійкість;
- бути незалежними від державного апарату;
- не виплачувати доходи власникам і керівникам, а спрямовувати їх на цілі організації;
- діяти самостійно, не підкоряючись іншим державним чи приватним установам;
- працювати на благо суспільства [30].

Американські та міжнародні неурядові організації відображають широкий спектр ідеологій, політичних переконань, релігій, соціальних питань і груп інтересів. Деякі з них глибоко інтегровані в політичний процес, тоді як інші залишаються аполітичними та фокусуються виключно на соціальних аспектах. НУО в США виконують багато різних функцій, включаючи політичну активність у питаннях зовнішньої політики, виборів, екології, охорони здоров'я, прав жінок і економічного розвитку, а також інших важливих напрямків. Вони часто створюють і впроваджують нові підходи до соціальних і економічних проблем, які уряди не завжди можуть вирішити самостійно.

Багато американських НУО також займаються неполітичною діяльністю, такою як волонтерство, релігійні ініціативи, профспілкова діяльність і підтримка уразливих груп, зокрема бідних і людей з інвалідністю, а також програми, спрямовані на підтримку молоді та маргіналізованих спільнот. З

часом багато з цих регіональних організацій розширюють свою діяльність і стають транснаціональними, охоплюючи численні країни та поширюючи свій вплив на глобальному рівні.

У США діє значна кількість іноземних неурядових організацій, які, на думку американців, відіграють важливу та корисну роль у країні. Іноземні НУО мають можливість зареєструватися в США як некомерційні організації, заповнивши відповідну форму. Деякі з них діють як безпартійні фонди, інші пов'язані з іноземними політичними партіями та виконують функції аналітичних центрів чи посередників між американськими організаціями, що займаються зовнішньою політикою. Ці фонди організовують програми для політиків під час їхніх візитів до США, а також організовують конференції, молодіжні обміни, надають стипендії та фінансують спільні проекти з американськими НУО. Іноземні політичні інститути, що повністю фінансуються урядами своїх країн, не мають особливих обмежень на свою діяльність у США і можуть вільно проводити збори та публікувати інформацію.

НУО, які працюють на основі членства, як-от Amnesty International, уникають фінансування від політичних партій, урядів та агентств. У той же час інші організації, орієнтовані на лобіювання інтересів та отримання прибутку, часто залежать від державних грантів та контрактів на надання послуг. Наприклад, у 2001 році 70% бюджету CARE International (420 мільйонів доларів США) складалося з державного фінансування. 25% доходу Oxfam надійшло від урядів ЄС та Великобританії, а 46% бюджету «Лікарів без кордонів» було забезпечено державними джерелами. Організація World Vision отримала допомогу від уряду США на суму 55 мільйонів доларів. Найбільші НУО, такі як Oxfam, World Vision, CARE та Save the Children, мають потужні фінансові ресурси і активно працюють у гуманітарній сфері. У 2021 році річний бюджет World Vision становив 2,6 мільярда доларів. Більшість допомоги у світі надходить від найбільших НУО, які складають понад 70% усього фінансування. Серед восьми найбільших організацій за фінансовою потужністю:

1. World Vision – \$2,6 млрд (2021)

2. Oxfam – \$912 млн (2020-2021)
3. CARE – \$624 млн (2005)
4. Save the Children – \$839 млн (2020)
5. Католицька служба допомоги – \$694 млн (2005)
6. Лікарі без кордонів – \$1,63 млрд (2021)
7. Міжнародний комітет порятунку – \$825 млн (2020)
8. Корпус милосердя – \$356 млн (2005)

Ці організації не лише надають допомогу, а й об'єднуються в мережі, впливаючи на міжнародну політику та активно формуючи глобальні соціальні та гуманітарні процеси.

Відповідно, можна зробити висновок, що світова політична арена є надзвичайно складною та багатогранною, де вплив неурядових організацій значно посилюється. Однополярний світовий порядок є недосяжною метою, оскільки глобальні відносини і політичні процеси не піддаються контролю лише однієї держави чи групи країн. МНУО відіграють важливу роль у формуванні міжнародних норм і співпраці, демонструючи, що ефективне глобальне управління можливе лише за умов взаємодії та співпраці між урядами, міжнародними організаціями та неурядовими структурами.

2.2. Взаємодія державних органів України з міжнародними неурядовими організаціями

Ефективна взаємодія державних органів із міжнародними неурядовими організаціями є ключовою умовою для створення сприятливого середовища розвитку інститутів громадянського суспільства.

Варто зазначити, що міжнародні неурядові організації формуються без укладання міжурядових угод. Їхніми основними характеристиками є: відсутність прибуткової мети; офіційне визнання хоча б однією державою або

отримання консультативного статусу при міжнародній організації; а також фінансування фізичними та юридичними особами з кількох країн.

Українські науковці В. Купрій та Л. Паливода зауважують: «Діяльність неурядових суб'єктів міжнародних відносин сприяє залученню громадськості до процесу формування та ухвалення національних і політичних рішень, а також до контролю за їх виконанням. Це робить міжнародну політику прозорішою, створює численні механізми забезпечення законності національної політики й міждержавних рішень, а також контролює їх реалізацію» [2].

Взаємини між органами державної влади та міжнародними організаціями базуються на низці принципів, методів і пріоритетів, що визначають їхню роль у різних аспектах суспільного життя. Ці взаємодії спрямовані на об'єднання зусиль для створення ефективного механізму контролю за дотриманням державою інтересів, прав і свобод людини.

На думку Строяновського В. «сучасні підходи до регіональної політики в європейських країнах усе частіше орієнтуються на передачу повноважень і ресурсів на субнаціональний рівень, що дає регіонам змогу самостійно розвивати свої території та підвищувати їхню конкурентоспроможність. У цьому контексті міністерства та центральні органи влади виконують роль координаторів і партнерів у регіональному розвитку, тоді як самі регіони беруть на себе провідну роль» [22].

Прикладом ефективної міжнародної неурядової організації є Amnesty International, заснована в 1961 році. Її діяльність зосереджена на розслідуванні порушень прав людини, інформуванні громадськості про ці порушення та боротьбі за звільнення «в'язнів совісті» - осіб, які потрапили до в'язниці через свої переконання, етнічну належність, стать, колір шкіри або мову.

Human Rights Watch, неурядова організація, створена в 1978 році, займається моніторингом, розслідуванням та документуванням порушень прав людини у понад 70 країнах світу. Вона проводить інформаційні кампанії для впливу на різні ситуації та активно виступає проти порушень основних прав

людини, зокрема смертної кари та дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації.

Міжнародна неурядова організація Committee to Protect Journalists, заснована в 1981 році американським журналістом, займається захистом прав журналістів у всьому світі. Організація проводить дослідження та збирає інформацію про випадки репресій і вбивств журналістів. Щорічно комітет вручає премію «International Press Freedom Awards» журналістам і правозахисникам, які піддавалися переслідуванням за свої публікації та захист свободи слова.

Doctors Without Borders / Médecins Sans Frontières – це міжнародна незалежна гуманітарна медична організація, яка надає екстрену медичну допомогу постраждалим від збройних конфліктів, природних катастроф, а також тим, хто не отримує необхідної медичної допомоги, незалежно від статі чи іншого соціального статусу.

Міжнародний комітет Червоного Хреста є гуманітарною організацією, яка діє за принципами нейтральності та неупередженості в усьому світі. Її місія полягає в наданні захисту та допомоги тим, хто постраждав від збройних конфліктів та внутрішніх криз. Організація має представництва майже у 80 країнах. У разі збройних конфліктів Міжнародний комітет Червоного Хреста координує діяльність національних Червоних Хрестів і Червоних Півмісяців, а також Міжнародної Федерації, що об'єднує ці організації.

Протягом останніх п'яти років взаємодія міжнародних неурядових організацій з державними органами України регулювалася згідно з Національною стратегією розвитку громадянського суспільства на 2016-2020 роки. Мета цієї стратегії полягала у створенні сприятливого середовища для розвитку громадянської активності та самоорганізації, формування і підтримки інститутів громадянського суспільства, а також у забезпеченні ефективного функціонування представництв міжнародних неурядових організацій в Україні. Крім того, стратегія сприяла розвитку партнерських відносин між

міжнародними організаціями, державними органами та місцевим самоврядуванням.

16 червня 2021 року Кабінет Міністрів України затвердив проект Указу Президента України «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки». Метою стратегії є створення умов, які сприятимуть розвитку громадянської ініціативи та самоорганізації, формуванню та зміцненню інститутів громадянського суспільства, а також забезпеченню діяльності представництв міжнародних неурядових організацій в Україні. Стратегія також спрямована на розвиток співпраці між цими організаціями та органами державної влади, а також місцевого самоврядування.

Основні стратегічні напрями стратегії включають:

- впровадження ефективних механізмів участі громадськості у формуванні та виконанні національної політики на різних рівнях, а також у розв'язанні ключових місцевих питань;
- створення сприятливих умов для розвитку та інституційного забезпечення діяльності представництв міжнародних неурядових організацій;
- підтримка участі міжнародних неурядових організацій у соціально-економічному розвитку країни;
- сприяння розвитку міжнародної співпраці.

Одним із найуспішніших прикладів співпраці між органами державної влади України та міжнародними неурядовими організаціями є визнання електронної системи публічних закупівель «ProZorro» переможцем престижної міжнародної премії Open Government Awards 2016. Церемонія нагородження відбулася у грудні 2016 року під час Глобального саміту Партнерства відкритого уряду в Парижі. Цей успіх відзначає значний крок України в напрямку прозорості та підзвітності державних процесів. Завдяки підтримці міжнародних партнерів та активному залученню громадських організацій, «ProZorro» зміг забезпечити ефективний контроль за витратами бюджетних коштів, знизити

корупційні ризики та сприяти розвитку доброчесного бізнес-середовища. Цей досвід демонструє потенціал спільних ініціатив, які зміцнюють державне управління, стимулюють інновації та сприяють більш відкритій і підзвітній політиці.

Для забезпечення ефективної взаємодії міжнародних неурядових організацій з органами державної влади України важливо подолати низку негативних явищ, таких як корупція та надмірна бюрократизація публічної влади, що перешкоджають прозорості та ефективності співпраці. Важливим залишається також питання посилення відповідальності органів державної влади та їх посадових осіб за дотримання законодавства, яке регулює правовий статус міжнародних неурядових організацій. Це включає створення умов для більш активного та контрольованого впровадження реформ, що підтримуються громадськими організаціями, та покращення механізмів моніторингу та оцінки їхньої діяльності.

РОЗДІЛ 3

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

3.1 Взаємодія міжнародних неурядових організацій у захисті прав людини та підтримці постраждалих під час збройних конфліктів

Взаємодія міжнародних неурядових організацій (МНУО) у захисті прав людини та підтримці постраждалих під час збройних конфліктів є важливим елементом міжнародної гуманітарної системи. У ситуаціях, коли держави не можуть або не бажають ефективно реагувати на гуманітарні потреби, МНУО беруть на себе ключову роль у забезпеченні необхідної допомоги та захисту. Ці організації мають унікальну здатність швидко мобілізувати ресурси, налагоджувати співпрацю з іншими міжнародними та місцевими акторами і надавати підтримку безпосередньо тим, хто її потребує.

МНУО активно працюють у зонах конфліктів, надаючи медичну допомогу, організовуючи евакуацію та притулок для постраждалих, забезпечуючи постраждалих продовольством і водою, а також здійснюючи психологічну підтримку. Крім того, їхня діяльність включає документування порушень прав людини, привернення уваги міжнародної спільноти до кризових ситуацій та сприяння правовому захисту жертв. Взаємодія МНУО з урядами, міжнародними організаціями та місцевими громадами є важливою для створення умов, що сприяють мирному врегулюванню конфліктів і зміцненню прав людини у світі. Ця співпраця дозволяє забезпечити ефективний обмін інформацією, мобілізацію ресурсів та узгодження політик, які відповідають потребам постраждалих від конфліктів. МНУО виступають як каталізатори

змін, що сприяють не лише наданню екстреної допомоги, але й впровадженню довгострокових програм розвитку, які підтримують стійкість громад і допомагають уникнути повторення конфліктів у майбутньому. Крім того, вони сприяють формуванню соціальних мереж підтримки та програм освіти, які зміцнюють правову свідомість і залучають громади до процесів мирного будівництва.

МНУО також відіграють важливу роль у сприянні діалогу між сторонами конфлікту, заохочуючи переговори та співпрацю для досягнення компромісів. Вони можуть залучати міжнародних експертів, адвокатів і правозахисників для розробки механізмів медіації та мирного врегулювання, також МНУО допомагають впроваджувати програму постконфліктного відновлення інфраструктури та соціальних установ, що є важливим етапом у поверненні до стабільного життя.

Необхідність участі міжнародних неурядових організацій у врегулюванні міжнародних конфліктів зумовлена кількома суттєвими змінами в системі міжнародних відносин:

- 1) зростання ролі недержавних акторів: збільшення впливу МНУО на глобальну правотворчість і міжнародні процеси, де вони виступають важливими елементами створення глобального громадянського суспільства;
- 2) процеси глобалізації та транснаціоналізації, які сприяють інтеграції країн і народів у єдину світову систему;
- 3) швидкий прогрес у сфері інформаційних і комунікаційних технологій, що змінює методи комунікації та поширення інформації;
- 4) глобальне інформаційне протиборство, яке вимагає нових підходів до збереження правди і справедливості на міжнародній арені.

Аналізуючи роботу МНУО, можна стверджувати, що їх діяльність орієнтована на надання допомоги та захисту, що приносить значну користь місцевим громадам. Завдяки цьому, МНУО отримали визнання за їхню «добру волю» серед міжнародних акторів. Вони стали «послами доброї волі», які першими реагують на кризові ситуації, прибуваючи на території, де спалахнули

конфлікти, і залишаючи їх тільки після стабільності та відновлення. Крім того, багато МНУО мають у своєму складі професійних експертів, які використовують креативні та нетрадиційні підходи для розв'язання конфліктів. Цей внесок був визнаний ООН та іншими міжнародними організаціями, зокрема Світовим банком, які залучають ресурси МНУО для врегулювання конфліктів, особливо у випадках, коли інші зусилля не дали бажаних результатів.

Існує безліч прикладів того, як МНУО активно залучаються до вирішення або запобігання міжнародним конфліктам. Більшість із них починали свою діяльність у відповідь на попередні конфлікти і сьогодні продовжують працювати у сфері підтримки миру. Наприклад, організація «Saferworld» розпочала свою діяльність як антиядерний аналітичний центр під час Холодної війни і сьогодні спрямовує свої ресурси на запобігання військовим конфліктам. Інші організації, як-от Міжнародна кризова група, здобули міжнародну довіру і активно беруть участь у високорівневих мирних переговорах. З часом, коли тривають старі конфлікти та виникають нові, кількість МНУО, які беруть участь у миротворчих процесах, постійно зростає, сприяючи допомозі всім сторонам, задіяним у процесах примирення. Наприклад, організація «International Alert» прагне бути на місці подій ще до початку конфлікту, щоб попередити його ескалацію. Організації, такі як «The Ceasefire Centre for Civilian Rights (CeaseFire)», зосереджуються на врегулюванні локальних конфліктів, які, якщо не контролювати, можуть перерости в більші проблеми та призвести до порушення миру в суспільствах, що не були спочатку залучені [6].

Сучасні міжнародні неурядові організації відіграють все важливішу роль у створенні умов для забезпечення миру та безпеки, активно використовуючи свої ресурси для розвитку потенціалу на різних рівнях. Це включає навчання та підвищення кваліфікації власного персоналу, створення партнерських відносин із місцевими громадами, де місцеві активісти стають лідерами, здатними впливати на ситуацію та сприяти її вирішенню. МНУО також часто виступають у ролі нейтральних посередників, що допомагають залагоджувати суперечності

між конфліктуючими сторонами та працюють над зміцненням мирних ініціатив за підтримки місцевих прихильників миру.

Щоб забезпечити ефективну участь у врегулюванні конфліктів, МНУО повинні дотримуватись низки ключових вимог. По-перше, вони повинні мати глибоке розуміння соціально-політичного контексту країни, в якій відбувається конфлікт, її проблем і основних учасників. По-друге, для успішної діяльності необхідно мати мережу партнерів серед місцевого населення, що дозволяє організаціям адаптувати свої ініціативи до конкретних потреб і реалій. Третім важливим аспектом є високий рівень підготовки співробітників у галузі конфліктного врегулювання, що включає володіння як традиційними методами, так і нестандартними, інноваційними підходами. І, нарешті, організації повинні бути готові до розуміння і прийняття ризиків, з якими стикаються їхні працівники, працюючи у високоризикових зонах і безпосередньо в умовах конфліктів.

Після визначення основних умов участі МНУО у врегулюванні конфліктів, необхідно зазначити, що їхні дії реалізуються через ряд функцій, що забезпечують різні форми активності. МНУО застосовують ці функції не тільки для надання негайної допомоги, але й для реалізації довгострокових стратегій, спрямованих на стабільний розвиток, запобігання ескалації конфліктів і забезпечення стійкості громад. Наприклад, організації можуть проводити програми навчання для місцевих лідерів і активістів, підтримувати мирні переговори, створювати платформи для діалогу між суперечливими сторонами та впроваджувати заходи для збереження прав людини в умовах конфліктів. Тож, функціональний вимір діяльності МНУО є суттєвим у забезпеченні миру та безпеки, допомагаючи запобігати повторенню конфліктів і зміцнювати мир у постраждалих регіонах.

Функція МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки включає широкий спектр заходів і дій, що здійснюються як організацією в цілому, так і через делеговані мережеві структури. Ці заходи реалізуються на різних рівнях – від національного до міжнародного – і спрямовані на усунення безпекових загроз

та створення умов для довгострокового миру. МНУО діють як посередники, консультанти та координатори, які допомагають у врегулюванні конфліктів, сприяють діалогу між сторонами, а також реалізують програми, що підтримують відновлення та стабільність у постконфліктних регіонах. Їхня діяльність включає навчання та підготовку місцевих лідерів, розробку стратегій попередження конфліктів, підтримку прав людини і гуманітарну допомогу. МНУО забезпечують інтеграцію підходів, що поєднують безпосередню допомогу з розвитком інфраструктури, соціальної інтеграції та економічного відновлення, тим самим сприяючи формуванню стабільного та мирного середовища.

Форма МНУО при врегулюванні та запобіганні міжнародних конфліктів відображає специфічні практичні кроки, які ці організації здійснюють для досягнення миру та безпеки, і включає в себе низку заходів, що відповідають їхній місії та повноваженням, серед яких можуть бути медіація, посередництво у переговорах, проведення тренінгів з управління конфліктами, гуманітарна допомога, підтримка програм розвитку громад, а також моніторинг ситуації для своєчасного виявлення загроз і розробка політичних рекомендацій. МНУО активно співпрацюють із урядами, міжнародними організаціями та місцевими структурами для мобілізації ресурсів, зміцнення соціальної згуртованості та забезпечення дотримання прав людини. Ця діяльність не тільки спрямована на негайне врегулювання кризових ситуацій, але й на створення довгострокових умов для стабільного розвитку і запобігання конфліктам у майбутньому.

Функціональний вимір діяльності МНУО у сфері забезпечення миру та безпеки реалізується через низку важливих функцій і форм діяльності, які мають стратегічне значення для ефективного врегулювання конфліктів та зміцнення миру:

1. *Миротворча функція*, яка включає кілька ключових напрямів:

- *превентивна діяльність* - основна мета цієї форми – попередження потенційних насильницьких конфліктів, що дозволяє уникнути ескалації міждержавних суперечок у повноцінні війни. МНУО, що реалізують

превентивну дипломатію, працюють над створенням умов для відкритого діалогу та взаєморозуміння між сторонами, допомагаючи запобігти можливим спалахам насильства. Організації, як-от Міжнародне бюро миру (ІРВ), Світ без воєн і насильства (WwW), International Alert, Saferworld і Interpeace, займаються цим, організовуючи тренінги, консультування та міжурядові платформи для переговорів;

- *посередницька діяльність* - МНУО виступають як медіатори та посередники між сторонами, які перебувають у конфлікті, пропонуючи ініціативи і програми для досягнення порозуміння та примирення. Вони допомагають налагодити конструктивний діалог, створюють нейтральні майданчики для переговорів і підтримують процеси мирних угод. Відомі організації, що займаються цією діяльністю, включають Міжнародну кризову групу, Search for Common Ground, Центр Картера (The Carter Center), Crisis Management Initiative (CMI), Центр за припинення вогню та громадянські права (CeaseFire) та Міжнародний центр з питань правосуддя в перехідний період (ICTJ);

- *мобілізаційна діяльність* - МНУО мобілізують місцеві людські ресурси та активізують підтримку мирного процесу, залучаючи нових учасників, включаючи жінок, які грають важливу роль у створенні стабільного миру. Вони організовують кампанії, волонтерські ініціативи та програми, що стимулюють участь громадськості у миротворчих процесах. Організації, як-от Search for Common Ground та Федерація всесвітнього миру, працюють над розвитком місцевих мереж і створенням платформ для обміну знаннями та співпраці;

- *реінтеграційна діяльність* - форма передбачає програми демобілізації, роззброєння і демілітаризації, що забезпечують безпечний повернення колишніх військових до цивільного життя, а також інтеграцію репатріантів у місця їхнього постійного проживання після завершення конфліктів. МНУО, що спеціалізуються на реінтеграції, сприяють відновленню постраждалих територій, підтримують реабілітацію та відбудову інфраструктури, а також допомагають у здійсненні правосуддя і відновленні правопорядку. Організації,

що активно працюють у цьому напрямку, включають The Nuclear Threat Initiative (NTI), Європейську організацію з ядерних досліджень (CERN), Боннський міжнародний центр конверсії (BICC), Transparency International та Лікарів світу за запобігання ядерній загрозі;

2) *Інформаційна функція* включає кілька форм діяльності, що сприяють миротворчій роботі:

- *інформаційно-просвітницька діяльність* - заходи, спрямовані на підвищення обізнаності суспільства, популяризацію цінностей людського життя і пріоритету миру над війною. МНУО використовують ЗМІ, фільми, мистецтво та культурні заходи для зміцнення цих ідей, а також підтримують створення альтернативних ЗМІ, які не беруть участі в інформаційних війнах. Вони активно впливають на громадську думку, висвітлюючи події в зонах конфліктів і стихійних лих, організують заходи для захисту прав цивільних осіб, які постраждали від збройних конфліктів, а також осіб, що зазнали політичних переслідувань чи несправедливого судочинства. Серед таких організацій: Федерація за всеохоплюючий мир (UPF), Центр за гуманітарний діалог (HD), Інститут миру США (USIP), Стокгольмський інститут дослідження проблем миру (SIPRI), Swisspeace, Міжнародний інститут миру (IPI) та інші;

- *науково-дослідницька діяльність* - проведення наукових досліджень для вивчення способів забезпечення тривалого миру та стабільності в світі. МНУО організовують наукові конференції та дослідницькі програми, які стосуються питань миру, безпеки, прав людини та інших важливих тем. Це включає також комунікативну діяльність, яка сприяє обміну знаннями та напрацюванням нових ідей для покращення миротворчих процесів. Серед організацій, які працюють у цій сфері, – Interpeace, Saferworld, Міжнародний центр з питань правосуддя в перехідний період, Федерація за всеохоплюючий мир (UPF), Міжнародний інститут стратегічних досліджень (IISS), Центр стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS) та інші.

Функціональний аспект діяльності МНУО у сфері безпеки є важливим елементом забезпечення стабільності та підтримки миру у світі. Ця діяльність

спрямована на захист і підтримку постраждалих від конфліктів, а також на зміцнення соціальної стійкості та безпеки громад. Соціально-захисна функція, що входить до структури функціональної діяльності МНУО, реалізується через кілька основних форм:

- *гуманітарна діяльність* (включає організацію гуманітарних місій, виконання програм і проектів, спрямованих на боротьбу з голодом, надання соціальної, медичної та правової допомоги, а також психологічної підтримки особам, які перебувають або перебували в зоні конфлікту. Крім того, ця діяльність підтримує освітні, культурні, екологічні та антидискримінаційні ініціативи, сприяє соціогуманітарному розвитку та зміцненню безпеки. Серед організацій, що займаються цими питаннями, – Міжнародний комітет Червоного Хреста (ICRC), Оксфам (Oxfam International), Карітас (Caritas Internationalis), World Vision International тощо);

- *правозахисна діяльність* (передбачає моніторинг і запобігання порушенням прав людини під час збройних конфліктів, документування військових злочинів і розшук осіб, груп або біженців. Сюди входять такі організації, як Cease Fire (Центр за припинення вогню та громадянські права), Міжнародна амністія (Amnesty International), Freedom House, Міжнародне товариство з прав людини (ISHR), Міжнародна федерація з прав людини (FIDH), Репортери без кордонів (RSF), Міжнародна асоціація захисту свободи слова (IFEX), Всесвітня організація за виживання, Фонд проти торгівлі людьми, Ла-Страда, Save the Children та інші);

- *медична діяльність* (зосереджена на підтримці системи охорони здоров'я в зонах конфлікту, наданні медичної та психологічної допомоги жертвам конфліктів, а також організації добровільної вакцинації. Серед ключових організацій у цій сфері – Лікарі світу (Doctors of the World), Лікарі без кордонів (MSF), Право на здоров'я (Health Right International), Медична асоціація жінок (Medical Women's International Association) тощо);

- *екологічна діяльність* (спрямована на захист і відновлення навколишнього середовища у зонах збройних конфліктів. Організації, що

працюють у цій сфері, включають Міжнародний союз охорони природи (IUCN), Грінпіс (Greenpeace), Всесвітній фонд дикої природи (WWF), Всесвітню організацію захисту тварин (World Animal Protection) та інші).

Усі функції та форми діяльності міжнародних неурядових організацій (МНУО), спрямовані на вирішення, попередження та подолання наслідків міжнародних конфліктів, є тісно взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими. Кожна з них може включати елементи інших, створюючи складну й багатогранну структуру діяльності, яка відповідає на різні виклики і ситуації, що виникають у процесі миротворчої роботи. Наприклад, мобілізація місцевих громад у межах соціально-захисної функції може бути тісно пов'язана з інформаційною функцією, спрямованою на формування суспільної свідомості та активізацію підтримки мирних ініціатив.

Важливо, що, хоча певні форми діяльності можуть дублювати або перехресчуватися одна з одною, це не перешкоджає ефективному виконанню завдань кожною окремою організацією у сфері миру та безпеки. Наприклад, гуманітарні місії, які надають медичну та соціальну допомогу постраждалим, можуть одночасно сприяти правозахисній діяльності шляхом документування порушень прав людини та залучення міжнародної уваги. Подібна інтеграція різних функцій допомагає створити більш гнучкий і комплексний підхід до реагування на конфлікти, що у свою чергу сприяє більш стійким і довгостроковим рішенням.

Завдяки взаємодії та взаємодоповненню різних форм діяльності, МНУО здатні ефективно адаптувати свої стратегії під специфічні умови, що виникають у процесі роботи в різних регіонах і контекстах. Це дає можливість кожній організації не тільки вирішувати поточні проблеми, але й створювати основи для довготривалого миру і стабільності, покращуючи гуманітарні умови, зміцнюючи правосуддя і захист прав людини, а також сприяючи екологічній стійкості в зонах конфліктів.

3.2 Стан забезпечення захисту прав людини в умовах збройних конфліктів

Права людини є найвищою цінністю, яку визнають у всьому світі. Це положення знайшло відображення в ключових міжнародних документах. Зокрема, у преамбулі Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році, зазначено: «Визнання гідності, властивої всім членам людської родини, і рівних та невід'ємних прав є основою свободи, справедливості та загального миру...». Цей документ, який став фундаментом для сучасної системи захисту прав людини, визнаний більшістю країн світу.

Загальна декларація прав людини, ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році, наголошує на важливості захисту прав кожної людини, які стають особливо вразливими у період військових конфліктів. Для цього міжнародне право передбачає спеціальні механізми регулювання. Основою правового забезпечення в цій сфері є Женевські конвенції та Додаткові протоколи до них, які встановлюють норми для захисту осіб, що не беруть участі у воєнних діях.

12 серпня 1949 року в Женеві було прийнято чотири ключові конвенції:

- Конвенція I – про покращення умов поранених і хворих у регулярних арміях;
- Конвенція II – про допомогу пораненим, хворим і постраждалим у корабельних аваріях серед військових на морі;
- Конвенція III – про поводження з військовополоненими;
- Конвенція IV – про захист цивільного населення під час війни.

Ці документи стали фундаментом міжнародного права у сфері захисту прав людини в умовах збройних конфліктів, закріплюючи зобов'язання держав дотримуватись гуманітарних норм.

Попри великий обсяг та значення Женевських конвенцій, під час масштабних національно-визвольних рухів у 1977 році стало очевидно, що ці документи не забезпечують повною мірою захисту прав людини у збройних конфліктах. У зв'язку з цим були прийняті два додаткові протоколи:

- додатковий протокол I до Женевських конвенцій 1949 року, який регулює захист жертв міжнародних збройних конфліктів;
- додатковий протокол II до Женевських конвенцій 1949 року, що стосується захисту жертв неміжнародних збройних конфліктів.

Ці протоколи діють у випадках оголошеної війни або збройних конфліктів, навіть якщо одна зі сторін не визнає стан війни. Вони також застосовуються під час окупації території, навіть коли така окупація не зустрічає збройного спротиву. Положення Женевських конвенцій є обов'язковими не тільки для країн, що їх ратифікували, але й для нейтральних країн і тих, які не є учасниками цих конвенцій.

Діяльність численних міжнародних організацій, покликаних забезпечувати дотримання положень Женевських конвенцій та їх додаткових протоколів, базується на цих основоположних документах. До таких організацій відноситься, зокрема, Міжнародний Комітет Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, які відіграють важливу роль у захисті життя та гідності осіб, що зазнали шкоди внаслідок військових конфліктів і супутнього насильства.

Д. Казначеев підкреслює, що основною метою чотирьох Женевських конвенцій є встановлення гуманітарних норм, яких слід дотримуватись під час міжнародних збройних конфліктів. Зокрема, у Конвенції про захист цивільного населення під час війни зазначено, які дії повинні бути заборонені за будь-яких обставин. Сюди входять дії, що порушують основні права людини, зокрема всі види вбивств, заподіяння каліцтва, жорстоке поводження і тортури, захоплення заручників, наруга над людською гідністю (в тому числі образливе та

принизливе поводження) і порушення прав на справедливий судовий процес. Конвенція також рішуче забороняє використання живих щитів і визначає, що цивільні особи не можуть бути змушені працювати на державу-окупанта без дотримання суворих умов (ст. 51).

Сучасні закони та звичаї війни складають сукупність міжнародно-правових і моральних норм, що регулюють права та обов'язки сторін у збройному конфлікті, а також нейтральних держав. Їх головна мета – зменшення жорстоких форм ведення бойових дій, поліпшення становища поранених, хворих і військовополонених, захист мирного населення та недопущення надмірного насильства між воюючими сторонами, а також у відношенні до осіб, які не беруть безпосередньої участі у конфлікті [13].

Сучасне міжнародне право встановлює основну відповідальність кожної держави за дотримання правових норм під час збройних конфліктів як у межах своєї території, так і за її межами. Згідно з міжнародним гуманітарним правом, захисту підлягають такі категорії осіб: 1) комбатанти, що беруть участь у збройному конфлікті. Вони не є «захищеними особами», оскільки напад на них є правомірним, однак міжнародне право містить норми, що обмежують використання методів та засобів війни, які можуть спричинити надмірні страждання або призвести до неминучої загибелі; 2) комбатанти, які опинилися поза боєм (захворіли, поранені чи потрапили в корабельну аварію), що охоплюється положеннями Женевської конвенції; 3) військовополонені – це комбатанти, які склали зброю та здалися супротивнику або були захоплені під час боїв. Їхній захист регламентується Женевською конвенцією III; 4) цивільні особи, які знаходяться під контролем ворога [24].

Згідно з М. Гнатовським, цивільне населення потребує захисту міжнародного гуманітарного права в двох основних випадках: 1) під час активних бойових дій – аби уникнути потрапляння під обстріл та негативних наслідків застосування сили проти військових об'єктів і комбатантів супротивника; 2) коли цивільні особи потрапляють під контроль супротивника, зокрема, якщо опиняються на території іншої держави. У першому випадку

важливо застосовувати принципи розрізнення та пропорційності. У другому випадку основним правовим документом є Женевська конвенція IV від 12 серпня 1949 року, яка регулює захист цивільного населення під час війни. Ця конвенція забезпечує захист осіб, які в будь-який час і за будь-яких обставин опиняються під контролем сторони конфлікту або держави-окупанта, якщо вони не є її громадянами. Конвенція містить загальні правила, що застосовуються до всіх осіб, яких охоплює міжнародне гуманітарне право, включаючи санітарні та безпечні зони, евакуацію та медичну допомогу. Вона також регулює захист осіб, зазначених у ст. 4 цієї конвенції (гарантії гуманного поводження). Особливу увагу приділено захисту громадян супротивної сторони, що перебувають на території конфліктуючої держави, а також цивільних осіб на окупованих територіях [6].

Військові конфлікти мають давню історію, що свідчить про їх стійкість як глобального феномену. Однак, як зазначає Р. Джексон, «неприпустимо викоринити війни зовсім», але єдиним ефективним способом «порятунку ситуації» є максимальне забезпечення і захист цивільного населення під час збройних конфліктів.

Дотримання прав людини в умовах війни є складним завданням через великий масштаб бойових дій, що неодмінно призводить до порушення прав і свобод цивільного населення. Під час збройних конфліктів найчастіше порушуються наступні основні права:

- 1) право на життя, захист від катувань і нелюдського поводження;
- 2) право на справедливий судовий розгляд;
- 3) право на повагу до сімейного та особистого життя;
- 4) свобода пересування;
- 5) право на свободу та особисту недоторканність;
- 6) свобода думки, совісті та релігії;
- 7) свобода мирних зібрань і об'єднань;
- 8) право на свободу слова і вираження думок;
- 9) право на власність;

- 10) право на гідний рівень життя;
- 11) право на освіту;
- 12) боротьба з дискримінацією;
- 13) права внутрішньо переміщених осіб;
- 14) права жінок і дітей;
- 15) права людей з інвалідністю;
- 16) захист прав уразливих груп населення;
- 17) право на участь у політичному житті та управлінні державними справами.

Забезпечення дотримання цих прав вимагає ефективної роботи міжнародних організацій, які спрямовують свої зусилля на підтримку постраждалих осіб і на захист основоположних прав людини в умовах війни та конфліктів [29].

Право на життя є основоположною цінністю і основою всіх інших прав людини, закріпленою в універсальних та регіональних міжнародних правових актах. Це право вважається невід'ємним, але його реалізація може бути обмежена за певних юридичних і фактичних умов. Збройні конфлікти представляють найбільшу загрозу для права на життя, оскільки дії бойовиків, незаконний обіг зброї, а також неналежне медичне обслуговування можуть серйозно порушити це право.

Міжнародне гуманітарне право допускає обмеження права на життя для осіб, які беруть участь у збройних конфліктах, у разі необхідності для ведення бойових дій і дотримання гуманітарних норм, що спрямовані на зменшення страждань. Основні принципи міжнародного гуманітарного права, як-от принцип розрізнення, передбачають, що цивільні особи не є об'єктом прямого нападу і повинні бути захищені від насильства під час війни.

Однак у сучасних військових конфліктах випадки загибелі цивільних осіб і знищення цивільної інфраструктури часто є результатом цілеспрямованих дій, спрямованих проти мирного населення. В окремих випадках воюючі сторони використовують цивільне населення як інструмент тиску для прискорення

капітуляції супротивника або для завдання шкоди певним групам. Зазвичай межа між комбатантами і цивільними особами стає розмитою, коли воюючі сторони ховаються серед мирного населення та використовують його як живий щит.

Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них 1977 року встановлюють чіткий обов'язок сторін конфлікту захищати цивільне населення і цивільні об'єкти від нападів. Зокрема, п. 4 ст. 51 Додаткового протоколу I забороняє напади невибіркового характеру та напади у вигляді репресалій, які не спрямовані на конкретні військові об'єкти. Це включає напади, що застосовують методи або засоби ведення воєнних дій, які не можуть бути спрямовані на конкретні цілі, а їх наслідки не можуть бути обмежені, що призводить до ураження як воєнних об'єктів, так і цивільних осіб чи об'єктів, не розрізняючи їх. Крім того, цивільне населення та цивільні особи не можуть використовуватись як захист для військових об'єктів, наприклад, для прикриття від нападів або для перешкоджання воєнним діям. Сторони конфлікту зобов'язані уникати використання пересування цивільних осіб з метою захисту військових цілей. Під час проведення воєнних операцій кожна з воюючих сторін повинна виявляти належну турботу, щоб уникнути шкоди цивільному населенню, цивільним особам і цивільним об'єктам [4].

У питаннях забезпечення прав людини під час збройних конфліктів особливе значення має право на гуманітарну допомогу. Згідно зі статтею 30 Женевської конвенції (IV) про захист цивільного населення під час війни, особам, що перебувають під захистом, має бути забезпечено право звертатися за допомогою до держав-покровительок, Міжнародного комітету Червоного Хреста, Національних товариств Червоного Хреста (Червоного Півмісяця, Червоного Лева та Сонця) країни перебування, а також до будь-яких інших організацій, що можуть надати підтримку.

Стаття 55 цієї конвенції вимагає, щоб окупаційна держава забезпечувала населення необхідними продуктами харчування та медичними матеріалами, використовуючи всі можливі ресурси. У разі недостатності ресурсів окупованої

території, окупаційна держава повинна постачати необхідні продукти, медичні матеріали та інші предмети. Крім того, держава-покровителька має право здійснювати перевірку стану постачання продуктів харчування та медичних матеріалів на цій території.

Насильницьке переміщення населення є серйозним порушенням прав людини, що часто супроводжує збройні конфлікти. Це явище позбавляє багато людей основних умов життя, житла, роботи та засобів виробництва, що призводить до втрати бізнесу та стабільності. Особливо вразливими є жінки, діти та люди похилого віку, які часто стикаються з жорстоким поведінням і відсутністю належного захисту, що змушує їх залишати свої домівки і шукати безпеку в іншому місці.

Порушення права на охорону здоров'я є ще однією серйозною проблемою під час війни. У районах, де ведуться активні бойові дії, цей аспект зазнає численних порушень. Як зазначає Н. Опольська, через збройний конфлікт поширюються інфекційні та соціально небезпечні хвороби, зменшується кількість програм імунізації, погіршується доступ до медичних послуг. Попри норми міжнародного гуманітарного права, медичні заклади, швидка допомога та медичне обладнання часто стають цільовими об'єктами обстрілів, а нестача ліків та медичного обладнання стає критичною. Нemoжливість отримати медичну допомогу має непропорційно негативний вплив на найбільш уразливі верстви населення, що є прямим порушенням їхнього права на охорону здоров'я [21].

Міжнародне гуманітарне право також передбачає захист хворих і поранених у зонах збройних конфліктів. Незалежно від їхніх релігійних, політичних, сексуальних, етнічних чи інших характеристик, усі постраждалі від бойових дій повинні користуватися рівними гарантіями, закріпленими в Женевських конвенціях. Сторони конфлікту мають обов'язок забезпечити їхній захист від наслідків військових дій, уникати несправедливого відношення і гарантувати гуманне поведіння, поважаючи їхнє життя, фізичну та моральну недоторканість. Забороняється проведення будь-яких медичних експериментів,

трансплантації органів, катувань, фізичних тортур, нелюдського поводження, а також інших дій, що принижують гідність, включаючи вбивства, взяття заручників, застосування покарань без вироку суду.

Ще одним серйозним порушенням прав людини є обмеження доступу до освіти у зонах конфліктів. Військові дії часто призводять до закриття навчальних закладів, включаючи дошкільні, загальноосвітні, професійно-технічні, вищі та позашкільні навчальні заклади, що негативно впливає на розвиток дітей і підростаючого покоління. Втрата доступу до освіти обмежує можливості для соціального та економічного розвитку і залишає глибокі наслідки для майбутнього суспільства.

Міжнародне гуманітарне право покликане забезпечити захист прав людини навіть під час військових конфліктів, закріплюючи мінімальні стандарти, від яких не можна відступати за жодних обставин. Це відрізняється від загальних міжнародних стандартів прав людини, які дозволяють певні обмеження для захисту національної безпеки, громадського порядку чи інших цілей.

Основні принципи міжнародного гуманітарного права включають:

1. Заборона на вбивство та каліцтво супротивника, якщо він полонений або не становить загрози.
2. Гарантії для цивільного населення – захист осіб, які не беруть участі у військових діях, із забезпеченням їхнього права на життя, фізичну й моральну недоторканість.
3. Права полонених – право на повагу до гідності, доступ до гуманітарної допомоги, листування з родиною та захист від насильства.
4. Обмеження засобів ведення війни – заборона на застосування зброї та методів, що можуть завдати непропорційної шкоди цивільному населенню та навколишньому середовищу.
5. Розмежування комбатантів і цивільного населення – обов'язок розрізняти цілі військового характеру від цивільних об'єктів і мінімізувати шкоду цивільним особам.

6. Заборона катувань та жорстокого поводження – будь-які форми фізичного чи морального насильства, тортур та тілесних покарань є неприпустимими.

7. Захист поранених та хворих – забезпечення медичної допомоги та необхідного догляду незалежно від сторони конфлікту, під контролем якої вони перебувають.

Ці правила спрямовані на обмеження страждань і забезпечення гуманного поводження у ситуаціях, де триває війна, захищаючи права і гідність людей.

Збройні конфлікти продовжують залишатися серйозною загрозою правам людини, оскільки вони призводять до численних порушень основоположних свобод і прав цивільного населення. Незважаючи на існування міжнародно-правових норм, таких як Женевські конвенції 1949 року та додаткові протоколи до них, які встановлюють стандарти захисту осіб, що не беруть участі у військових діях, реальність конфліктів часто демонструє, що дотримання цих норм є складним і не завжди здійсненим. Міжнародне гуманітарне право створює правові основи для захисту цивільних осіб і регламентує правила ведення війни, зокрема забороняє напади на цивільних, використання забороненої зброї, катування та інші форми нелюдського поводження.

Проте головною проблемою є невиконання цих норм через відсутність ефективного контролю, недостатню політичну волю держав і сторін конфлікту дотримуватись міжнародних зобов'язань, а також недостатню міжнародну співпрацю у притягненні до відповідальності за порушення. Примусове переміщення людей, руйнування інфраструктури, обмеження доступу до медичних послуг, освітніх закладів і гуманітарної допомоги - це лише частина порушень, з якими стикаються люди в зонах конфліктів.

Повне забезпечення прав людини в умовах війни є практично неможливим через саму сутність воєнних дій, які часто супроводжуються непередбачуваними наслідками та хаосом. Водночас ключовим аспектом боротьби за дотримання прав людини у військових конфліктах є прагнення до мінімізації шкоди серед цивільного населення та забезпечення того, щоб

порушення прав людини були зведені до мінімуму. Це потребує активної участі міжнародних організацій, зокрема ООН, Міжнародного комітету Червоного Хреста та правозахисних організацій, у моніторингу ситуації, наданні допомоги постраждалим і здійсненні правозастосування через міжнародні суди.

Єдиний ефективний механізм забезпечення прав людини під час збройних конфліктів - це прагнення сторін до дотримання міжнародних норм і стандартів, а також підтримка міжнародного співтовариства, яке повинно сприяти створенню умов для запобігання ескалації конфліктів і захисту цивільних осіб. В цьому контексті важливим є не лише юридичний аспект, але й розвиток культурних і соціальних ініціатив, які сприяють миру, розумінню та співпраці серед народів, з метою створення сталого миру і запобігання новим конфліктам.

ВИСНОВКИ

Забезпечення прав людини в умовах збройних конфліктів є однією з найскладніших і найважливіших задач міжнародної спільноти, яка потребує значної уваги та координації зусиль різних акторів. Міжнародні неурядові організації відіграють вирішальну роль у підтримці прав людини під час війни та збройних конфліктів, слугуючи важливим мостом між міжнародним правом і реальними умовами на місцях. Вони діють як незалежні, гнучкі і мобільні структури, які можуть оперативно реагувати на гуманітарні катастрофи, надавати допомогу постраждалим, забезпечувати медичні послуги, підтримку та захист найбільш уразливих верств населення.

МНВО виконують ряд важливих функцій, серед яких моніторинг ситуації на місцях, документування порушень прав людини, розподіл гуманітарної допомоги, організація притулків, надання медичних послуг і психологічної підтримки, а також адвокація прав і свобод потерпілих. Завдяки своїй незалежності від урядів і політичних структур, вони часто стають єдиними, хто має можливість безпосередньо впливати на гуманітарну ситуацію, особливо в регіонах, де міжнародні організації та держави не мають змоги ефективно діяти через обмеження доступу, політичні перепони чи загрозу безпеці.

Завдяки гнучким організаційним структурам, МНВО здатні швидко адаптуватися до змінюваних умов конфлікту, мобільно реагувати на нові виклики та надавати допомогу у найкритичніших ситуаціях. Вони часто об'єднуються в міжнародні мережі для посилення своєї впливовості та обміну досвідом, що дозволяє їм покращувати ефективність своїх дій і забезпечувати більш масштабну підтримку постраждалим. Крім того, МНВО виконують важливу просвітницьку функцію, інформуючи міжнародну громадськість про ситуацію на місцях і привертаючи увагу до порушень міжнародного гуманітарного права та прав людини. Завдяки цьому вони сприяють мобілізації

міжнародної спільноти, стимулюючи дії на політичному та дипломатичному рівнях, що може призвести до посилення санкцій проти винуватців порушень або забезпечення більшого фінансування для гуманітарних ініціатив.

Особлива роль МНВО полягає у підтримці жертв війни та конфліктів, включаючи біженців, переміщених осіб та інші вразливі групи населення. Вони можуть надавати психологічну підтримку, організовувати курси навчання та підготовки, що допомагає людям адаптуватися до нових умов, відновлювати свої життя і гідність. Діяльність МНВО має важливий вплив на збереження соціальної згуртованості та відновлення місцевих громад після закінчення конфлікту.

Теоретичні основи, викладені у розділі 1, демонструють, що без належного правового регулювання та чіткого розуміння основних норм і принципів міжнародного гуманітарного права забезпечити ефективний захист прав людини стає неможливим.

Розділ 2 акцентує увагу на ролі міжнародних неурядових організацій, які є одними з основних акторів у сфері забезпечення гуманітарної допомоги та захисту прав людини в умовах збройних конфліктів. Їхня гнучкість, незалежність і швидкість реагування дозволяють оперативно надавати необхідну підтримку, документувати порушення прав людини та тиснути на міжнародну спільноту з метою змусити сторони конфлікту дотримуватись норм міжнародного гуманітарного права.

Розділ 3 розширює розуміння того, як МНВО взаємодіють з іншими суб'єктами, включаючи державні органи, щоб забезпечити комплексний підхід до захисту прав людини та підтримки постраждалих. Їхня діяльність дозволяє знижувати масштаб гуманітарної кризи, полегшувати наслідки конфліктів і сприяти відновленню мирного життя. Без участі МНВО, які підтримують та захищають найбільш уразливі групи населення, дотримання мінімальних стандартів захисту прав цивільного населення було б значно ускладненим.

Глобально, ефективне забезпечення прав людини в умовах збройних конфліктів потребує не тільки дотримання норм міжнародного гуманітарного

права, але й активної участі та підтримки міжнародних неурядових організацій, які забезпечують практичне впровадження цих норм, надаючи необхідну допомогу і захист. Вони виконують функцію своєрідних «передових загонів» у кризових ситуаціях, забезпечуючи медичну допомогу, надаючи їжу, воду, притулок і інші основні ресурси, а також підтримуючи захист прав найбільш уразливих груп населення, таких як жінки, діти та літні люди.

У цьому контексті важливо підвищувати ефективність співпраці між державами, міжнародними організаціями, МНВО та громадами, щоб разом працювати над створенням умов, що сприяють забезпеченню прав і свобод людини в умовах збройних конфліктів. Взаємодія між цими суб'єктами дозволяє не тільки забезпечити швидке реагування на гуманітарні потреби, але й зміцнювати інституційні механізми, спрямовані на попередження порушень прав людини. Тільки через спільні зусилля можна створити системи, які будуть спроможні гарантувати дотримання прав людини навіть у найбільш складних обставинах.

Крім того, важливим є розвиток правового та політичного середовища, яке стимулює країни і міжнародні організації до більш глибокого впровадження норм міжнародного гуманітарного права. Сюди входить як посилення контрольних механізмів, так і підвищення рівня обізнаності про міжнародні норми серед громадян, державних органів та міжнародних структур. Співпраця також повинна включати інвестиції в навчання і підготовку місцевих кадрів, сприяння розвитку стійких інфраструктур, що забезпечують базові права людини, та підтримку ініціатив, спрямованих на відновлення мирного співіснування і стабільності.

Отже, забезпечення прав людини під час збройних конфліктів – це не лише завдання міжнародного співтовариства, але й відповідальність кожного з нас. Через зміцнення партнерств і координацію зусиль на різних рівнях можливо створити більш надійну і гуманну систему, яка сприятиме захисту прав і свобод людини навіть у найскладніші періоди історії.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Бабич А.А. Міжнародна та національна відповідальність за порушення норм міжнародного права в реаліях проведення АТО (Сучасна війна: гуманітарний аспект, 2017) URL: <http://www.hups.mil.gov.ua/assets/doc/science/stud-conf/suchasna-viyna-gumanitarniy-aspekt/41.pdf>.
2. Базов В.П. Теорія та принципи міжнародного гуманітарного права : монографія. К. : Фенікс, 2020. 512 с.
3. Білозьоров Є. В., Кіндзера Р. І. Міжнародно-правовий захист мирного цивільного населення в умовах збройного конфлікту. *Науковий часопис НІУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 18. Економічні науки. 2015. Випуск 30. С. 181-187.
4. Бані-Насер Ф. Міжнародно-правовий захист цивільного населення та інших категорій осіб під час збройних конфліктів. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. N 6. С. 79-87.
5. Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на сухо- долі (Конвенція IV) та додаток до неї : Положення про закони і звичаї війни на суходолі (1922) // База даних «Законодавство ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text
6. Гнатовський М. М. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для журналістів. Одеса: Фенікс, 2015. 92 с.
7. Дахно І. І. (2009). Міжнародне економічне право: навч, посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2009.
8. Додатковий протокол до Женевських конвенцій 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), 1977 року.

- База даних «Законодавство України»* URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995199#Text>
9. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (1949). *База даних «Законодавство України»*. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995153#Text>
10. Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права / передм. Т.Р. Короткий, Є.В. Лук'янченко; вступ. стаття М.М. Гнатовський. Одеса : Фенікс, 2017. 40с.
11. Зміцнення поваги до міжнародного гуманітарного права : посібник для народних депутатів України. МКЧХ, 2017. 100 с.
12. Європейська конвенція про визнання юридичними особами міжнародних неурядових організацій (1986) URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_683#Text
13. Казначеев Д. Права людини в умовах збройного конфлікту (війни). Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти. *Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 11 березня 2022р.). м. Дніпро, 2022. С. 81-84.
14. Кіянка І. (2009) Взаємодія держави і групи тиску в сучасному процесі України. *Науковий вісник*. 2009. № 4.
15. Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року (Женевська конвенція IV 1949 року). *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995154#Text>
16. Конвенція про поводження з військовополоненими 1949 року (Женевська конвенція III 1949 року). *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text
17. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі 1949 року (Женевська конвенція II 1949 року). *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text

18. Міжнародне гуманітарне право: посібник / О.О. Войтенко, М.М. Гнатівський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель; за ред. Т.Р. Короткого. Київ-Одеса : Українська гельсінська спілка з прав людини; Фенікс, 2016-2017. 145 с.
19. Месхія О. (2014) Генеза розвитку міжнародних організацій як інституціоналізованого механізму міжнародного співробітництва. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 6, с. 62-69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2014_6_15
20. ООН, Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
21. Опольська Н. Права дітей, які постраждали в наслідок збройного конфлікту на Україні. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 18. Економіка і право. 2015. Вип. 27. С. 278-283.
22. Репецький В.М. Міжнародне гуманітарне право : підручник / В.М. Репецький, В.М. Лисик. К. : Знання, 2007. 467 с.
23. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду (1945). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text
24. Щербіна М.Г. Захист прав людини в умовах збройного конфлікту. *Зб. тез круглого столу, присв. 72-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини (м. Київ, 10 грудня 2020 р.)*. Київ: ДНДІ МВС України, 2021. 165 с.
25. Beigberder Y. (1992). *Le Role International des Organisations NonGouvernementales*. Buxelles-Paris
26. Glockner E. (2016) Foreign Agent Registration & Funding Restrictions for NGOs. URL: <https://nonprofitrisk.org/resources/articles/foreign-agent-registration-funding-restrictions-for-ngos/>
27. Lador-Lederer J. J. (1968) *International Non-Governmental Organisations and Economic Entities: A Study in Autonomous Organization and Jus Gentium*.

- Leyden: A.W.Sythaft / 327 p. URL:
<https://www.cambridge.org/core/journals/israel-law-review/article/abs>
- 28.Meynaud J. (1961) Les Groupes de Pression Internationaux. Lausanne, 560p.
- 29.NATO AND PEACEKEEPING Robert J. Jackson Visiting Fellow Centre for International Studies and Clare Hall, University of Cambridge. URL: <https://www.nato.int/cps/ru/natohq/index.htm>
- 30.Non-Governmental Organizations (NGOs) in the United States. URL:
<https://www.state.gov/non-governmental-organizations-ngos-in-the-united-states/>
- 31.Ripinsky S., Van den Bossche P. (2007). NGO involvement in International Organizations: A Legal Analysis. London: British Institute of International and Comparative Law
- 32.Punam Chaurasiya, Danveer Gautam. Role of Governments and Non-government Organizations. (2023). *IJCRT* . Volume 11. Issue 12 December 2023. URL:
<https://ijcrt.org/papers/IJCRT2312407.pdf>
- 33.World Organization Against Torture. URL: access: <https://www.omct.org/>
- 34.Yearbook of International Organizations (2021/22). URL:
<http://www.uia.org/statistics/organizations/types-2021/22.pd>